

Videyo / Croejhete

Alofômes di sacwants dvancetes

(allomorphes – formes variables – de quelques prépositions)

videyo veyåve so VoBuze (YouTube) a l' adresse <https://youtu.be/jzqAwT5T6xY>

Souzane (Sz) - Ribondjoû mes scolîs et mes scolresses. Nos alans porshure nosse sicole so les dvancetes.

Lucyin (Lc) - Dji voe li mot « alofôme » dins l' tite di vosse luçon. Cwè çki c' est d' ça po ene biesse ?

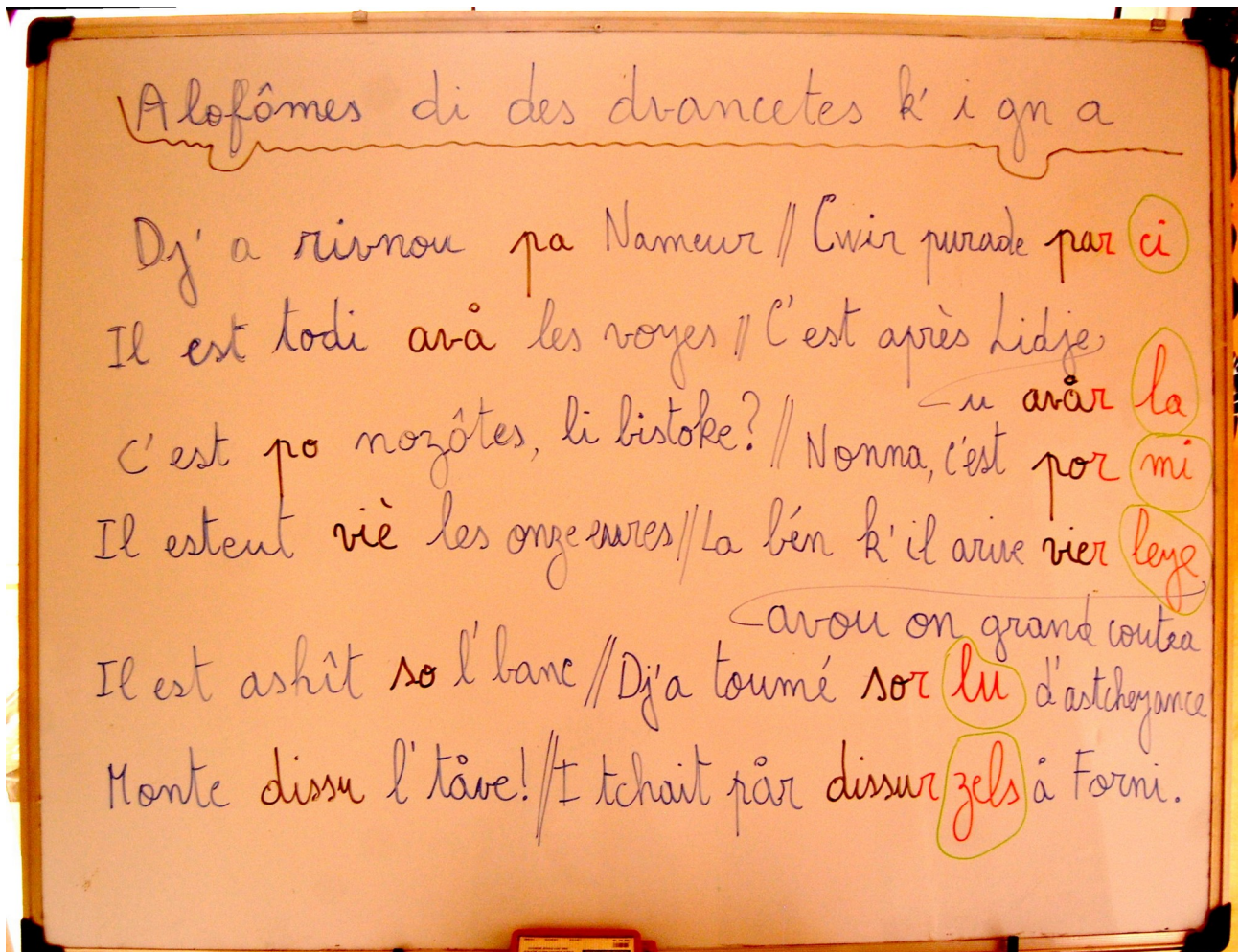
Sz - C' est cwand l' minme mot a deus scrijhaedjes et deus prononçaedjes (sovint sorlon les mots ki sont padvant u padrî). Metans, po les dvancetes, on R ki si stiche al fén.

Lc - A totes les dvancetes ?

Sz - A neni ! A des dvancetes k' i gn a [certaines prépositions].

Lc - Vo nd avoz metou shijh sol tâvlea. Les vlans dj' passer ene a ene ?

Sz - Dj' inme ostant !

Sicoles di rfondou walon d' Bive do 25 d' avri 2023

Lc - C' est ké dvancete, vaici ? (dj' a rivnou **pa** Nameur <> cwir puvite **par** ci)

Sz - C' est PA ki dvént PAR

Lc - Cwand direut on : "cwir purade par ci" ?

Sz - C' est cwand i gn a dpus d' tchance di trover çou k' on cwirt après di ç' costé ci.

Lc -

il est todi **avâ** les voyes <> c' est après Lidje u **avâr** la

Li dvancete AVÂ ki l' alofôme, c' est AVÂR

c' est **po** nozôtes, li bistoke ? <> Nonna, c' est **por** mi

Li dvancete "po" va divni "por dins li troke "por mi"

il esteut **viè** les onze eures <> la Bén k' il arive **vier** leye avou on grand coutea Ciddé, li dvancete VIÈ va divni VIÈR dins l' troke "vièr leye"

il est ashî **so** l' banc <> dj' a toumé **sor** lu d' astcheyance

Ça vout dire: dji l' a rescontré par azâr

Li dvancete SO va divni SOR dins l' troke "sor lu".

monte **dissu** l' tâve <> i tchait pâr **dissur** zels å Forni.

Sz - Ça vout dire k' i ls a rescontré par azâr dins on restaurant ki s' lome « Forni ».

Lc - Ké diferince inte l' eployaedje avou l' alofôme « normale » (sins R) et l' alofôme avou on R ?

Avou R, li mot ki va padrî, c' est on mot d' on seu pî. C' est sovint on prono : mi, leye, lu, zels. Mins les deus prumîs, c' est des adviebes : ci, la.

Adon : li rôle tote etire : des dvancetes k' i gn a (nén tertotes: metans: nén "avou", ça n' va nén) divant on mot å mierpî (ene seule sillabe). Et å pus sovint on prono å mierpî (paski, metans, on prono å dobe pî come « nozôtes », ça n' prind nén R). « **por** mi » MINS « po nozôtes ».

Po les adviebes : avou "la", dj' avans "avâR la", mins li minme avou deus pîs, "vola", metans après Mâmdiy u avâ vola (sins R).

Sz - Ås troes vîs omes, mes djins

Eciclopedeye

(*Joselyne Mostenne*)

Ene cimintire bedje rovieye e l' France

(parexhrè dins l' Rantoele 106, esté 2023)

Sicrijheu e walon

Jean Lejeune di Djoupeye

Jean Lejeune sikepia e 1875 a Djoupeye et mora a lzire e 1945. C' esteut on scrijheu e walon et on rcwereu sol walon. Il esteut contåbe di s' mestî.

A leyî padrî lu ene cwénzinne di pîces di teyâte. Mins c' est avou ses deus romans ki Djihan Lejeune si va l' pus fé rconoxhe come on grand scrijheu e walon, et on fén corwaiteu des dujhances des sâvadjès biesses. "Cadet" (1921) raconte l' istwere d' on live.

Tant k' a "Avå trîxhes et bwès" (live eplaidî e 1948, après l' moirt do scrijheu), c' est totès noveles so les biesses des bwès, ki rprind "Cadet".

Galavale

Galavale esteut on gros vilin brotchet ki bateut l' Ambleve tote foû dispoy Lorcé disca Rwene. C' esteut l' pexhon l' pus afaxhant k' on euxhe co måy veyou. Dji di k' c' « esteut » paski ouy, li brotchet n' est pus. C' est Heroûfosse li bracneu kel mwaistrixha on bea djoû, tot lyi fjhant avaler on tchvinea ki naivyive inte deus aiwes, ratnou pa ene grosse intche.

Di s' vicant, Galavale aveut co cint mâlès malices e coir. Cwand i s' adjixheut do prinde si proye e traite – et c' esteut djourmåy insi – il eployive ene di ces rujhes ki lyi reyussixhént pus sovint k' a s' toû.

Metans k' l' Ambleve ditoumaxhe. Rade, les ptits blancs pexhons abandnèt les boirds et s' aler mete e roede aiwe, å mitan do corant. C' est la k' Galavale lezî aléve broker so l' âme, lezî aléve diner tchôd.

Eclawé inte deus claveas, li brotchet dmaneut des dmeyeures sins bodjî, li panse sol graevî, les aiyetes risserêyes, li cawe plakêye ås mwelons. Mins cwand les vigreus awjheas passént dzeur lu tot rmontant l' corant, rouf! Galavale dâréve e banc et, å minme flaxhaedje, croxhive li screne a cwate cénk pitits pexhons.

L' aiwe boutéve-t ele ? C' est å boird ki Galavale fijheut tos ses côps.

Bén catchî dvins ene bodjêye di rabadjoyes ou d' cladjots, i rawârdéve ki l' trûte ou l' govion passaxhe e s' poirtêye. Et, ene feye houte di lu d' on pî -- cwand l' pexhon n' voet pus çou k' est drî lu – i roufléve come ene bale foû d' on fuzik et apicive si proye pa l' mitan do coir tot l' croxhant e deus avou ses mashales ås dints d' soye.

Mins, wice ki Galavale catchive li mî ses picures, c' est cwand il aléve tchessi el gofe do fond d' Cwâreu, dizo Stoumont. I vs l' âreut falou vey el coete aiwe, dischinde disk' ås sankisse, si khoûtri dvins et rawârder ki et rawârder ki l' maxhêye – li noûlêye k' aveut fwait – si vnaxhe rashir sor lu po l' racovri et l' catchî insi ås ouys des ôtes pexhons.

Tchanson

Mårtén à Congo

I. Cwand dj' a intré sôdârd, dj' a siné on papî, / Po ndaler à Congo avou m' cuzén Louwis. / Tcherdjîs come des bådets, on a prins l' avion. / Dj' î a stî foirt malåde et dj' a rnâdé nouv côps / Arivé dé les negues, dj' esteu fén frexh di tchôd ; / Dji tronnéve come ene foye et dj' aveu les frumjhons ; / Dji cachine après l' air come fwaiynut les pexhons ; / T' âreus cût des oûs dins mi scançon.

muzike

II. Après troes moes d' clinique, i m' ont leyî ndaler, / Li coronel m' a dit: « Mårtén, vs estoz rtapé. » / I m' ont tant fwait d' pikeures, tos ces apoticâres, / Ki dj' a deus fesses trawêyes ostant k' on cou d' paswere. / Come dji n' sâreu m' ashir po ndaler al coulote / Dji m' va padrî les hâyes cwand i m' fât ponre ene crote / Et si dji lâtche ene vesse, avou les trôs di m' cou, / Dji skete tos les moxhons rén k' à brut.

muzike

Dins sacwants djoûs did ci, dj' erirè a Nanene / Ritrover l' cinse, les biesses eyet m' comere Djanene / Et dji m' lyi va mostrer çou k' l' ârmêye m' a aprins, / Ki dj' pou boere al cawêye [d'afilée] trinte Vî-tins sins esse plin / Cwand on srè dins les strins et k' ele voerè mi afwaire / Lyi fârè espliker ki ces mannetes di noeres, / M' ont dné leu maladeye eyet vola l' råjhon / Di m' flotche k' ershonne a on peturon.

		<p><i>Câzaedje, muzike et tchantaedje : Bernard Mirlon (Plake « Oufi », 1995).</i></p>
---	---	--